Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Факультет міжнародних відносин, політології та соціології

Кафедра політології

Дипломна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

«Принцип поділу державної влади і проблеми забезпечення єдності влади »

«The Principle of Separation of State Power and the Problem of Ensuring the Unity of Power»

Виконала: студентка заочної форми навчання
спеціальність 052 – «Політологія»
Кушнірюк Олена Анатоліївна

Керівник к.політ.н., доц. Ніколаєва М.І. _____

Рецензент к.політ.н., доц. Григор'єв О.В. _____

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ 8 від ___26.04.__ 2021 р.

Захищено на засіданні ЕК № 2
протокол №__ від_____ 2021 р.
Оцінка_____/_____/_____
(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

Завідувач кафедри

_____ Попков В.В.
(підпис)

Голова ЕК

_____ Мілова М.І.
(підпис)

Одеса – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП		3
РОЗДІЛ 1.	ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ПОДІЛУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ	7
1.1.	Концептуальні підходи до вивчення принципу поділу державної влади	7
1.2.	Проблеми забезпечення єдності влади в контексті реалізації принципу поділу державної влади	14
	Висновки до розділу 1	20
РОЗДІЛ 2.	ПРИНЦИП РОЗПОДІЛУ ВЛАДИ ЯК ОСНОВА КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ	22
2.1.	Витоки застосування принципу розподілу влади	22
2.2.	Світова практика реалізації принципу розподілу влади на сучасному етапі розвитку	27
	Висновки до розділу 2	33
РОЗДІЛ 3.	ОСОБЛИВОСТІ ВТІЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ПОДІЛУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	34
3.1.	Становлення системи поділу влади в Україні після здобуття незалежності (1991–1996 рр.)	34
3.2.	Проблеми реалізації ідеї поділу влади в Україні на сучасному етапі розвитку	37
	Висновки до розділу 3	41
ВИСНОВКИ		43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		48

ВСТУП

Актуальність проблеми. Поділ влади – найважливіший принцип правової держави. Реалізація на практиці цього принципу має створити надійний механізм контролю за діями публічної влади. В межах правової держави саме поділ влади, система «стримувань і противаг» є тими організаційними умовами, які виключають реальну можливість монополізації влади будь-якою особою, державним органом або групою людей і забезпечують відповідність публічної влади вимогам права і законності.

Проблема досягнення оптимальної моделі організації державної влади і створення ефективного механізму взаємодії між її вищими органами є однією з найбільш важливих у процесі створення національної держави, оскільки, насамперед, від ефективності організаційної структури державної влади і її функціонування суттєво залежать перспективи розвитку всієї держави загалом та суспільства зокрема.

Теорія поділу влади зароджувалася у певних історичних та соціальних умовах, при цьому протягом століть вона піддавалась деяким змінам з огляду на політико-правову реальність та обстановку в конкретних державах.

Україна, проголосивши себе в Конституції 1996 р. демократичною державою (ст. 1), закріпила в ній (ст. 6) положення, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову, а органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України.

Разом з тим, у рік святкування 30-річчя незалежності нашої держави та 25-річчя прийняття Конституції України питання ефективного втілення в життя принципу поділу державної влади і забезпечення єдності влади залишається актуальним.

Мета дослідження – дослідити принцип поділу державної влади і проблеми забезпечення єдності влади.

Досягнення мети дослідження вимагає виконання наступних *завдань:*

– вивчити концептуальні підходи до вивчення принципу поділу державної влади

– дослідити Проблеми забезпечення єдності влади в контексті реалізації принципу поділу державної влади;

– розглянути Витоки застосування принципу розподілу влади;

– проаналізувати світову практику реалізації принципу розподілу влади на сучасному етапі розвитку;

– охарактеризувати процес становлення системи поділу влади в Україні після здобуття незалежності (1991–1996 рр.);

– виявити проблеми реалізації ідеї поділу влади в Україні на сучасному етапі розвитку.

Об'єкт дослідження – принцип поділу державної влади і проблеми забезпечення єдності влади

Предмет дослідження – особливості реалізації принципу поділу державної влади і проблеми забезпечення єдності влади.

Методи дослідження. Для досягнення завдань дослідження використовувалися:

− *загальнонаукові методи*: порівняння, аналогії, аналізу та синтезу;

− *методи історичного і логічного аналізу* літературних джерел для вивчення витоків та еволюції концептуальних підходів до принципу поділу державної влади;

− *системний метод та метод структурно-функціонального аналізу*, який дав змогу охарактеризувати інституційно-правові засади реалізації принципу поділу державної влади;

− *прогностичний метод,* який дав можливість оцінити перспективи розвитку поділу державної влади в умовах сьогодення.

Інформаційною базою дослідження є: нормативно-правові акти

України; аналітичні матеріали та звіти державних органів; наукові розробки вітчизняних і зарубіжних учених у сфері політології та права.

Принцип поділу влади, відомий з античних часів, в епоху абсолютизму стає панівним, визначається як ознака демократичного устрою. Проте і нині немає єдиного підходу до розуміння сутності та змісту цього принципу як у науці, так і у практиці державотворення.

Наукова розробка організаційно-правових і історичних аспектів принципу поділу влади привертала увагу багатьох правознавців. Окремі її аспекти розглядалися в працях В. Авер'янова, І. Алексеєнко, В. Бабкіна, В. Бакуменка, К. Бабенка, М. Ворошилова, Н. Гайдаєнка, А. Георгіци, М. Головатого, В. Журавського, В. Забарського, О. Каневського, В. Ковальчук, М. Козюбри, А. Колодій, І. Кресіної, О. Леванчук, Н. Малишкіної, Р. Мартинюка, Н. Нижник, К. Осадчука, І. Сало, О. Скакуна, В. Погорілка, Н. Плахотнюк, А. Пойченка, І. Процюка, В. Селіванова, С. Серьогіна, В. Тація, Ю. Тодики, В. Шаповала, В. Шатіла та ін. Вони внесли низку пропозицій щодо вдосконалення механізмів реалізації принципу поділу влади, розвитку інституту державної влади. Однак актуальність цього питання в сучасних соціально-політичних умовах і на основі істотно зміненого законодавства України зростає, адже проблема влади – одна з найбільш гострих для будь-якого сучасного суспільства, оскільки зачіпає фундаментальні основи його життєдіяльності.

Практичне значення результатів роботи. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що основні матеріали та теоретичні положення роботи доведені до рівня конкретних пропозицій і можуть використовуватися:

– органами публічної влади, політичними партіями, структурами громадянського суспільства в процесі розбудови демократичних політичних інститутів в Україні;

– у навчальному процесі у вищих навчальних закладів за програмами підготовки фахівців у сфері політології, соціології, права,

міжнародних відносин;

– науковцями, журналістами та іншими фахівцями при аналізі проблематики реалізації принципу розподілу влади в Україні.

Структурно робота складається зі вступу, трьох розділів, кожен з яких має по два підрозділи, висновків та списку використаних джерел (58).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ПОДІЛУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

1.1. Концептуальні підходи до вивчення принципу поділу державної влади

Витоки ідеї поділу влади вбачаються у політичній філософії Платона, Аристотеля, Епікура, Полібія, Цицерона тощо. Так, у теорії ідеальної держави Платона (427 до н. е. – 347 або 348 до н. е.) ми знаходимо вказівки на необхідність розподілу державних функцій між окремими органами (посадовими особами), коли, керуючись мотивами підвищення ефективності державного управління, він пропонує виокремлювати такі специфічні функції, як управління, законодавство, суддівство та військову справу [37, с. 350-352].

Аристотель (384-322 рр. до н.е.) у своїй «Політиці» визначав державу як політичний союз, що прагнув досягнення загального блага [2, с. 376].

Таку державу потрібно побудувати. За найкращого державного устрою, який він позначав терміном «політія», всі важливі функції держави повинні виконуватись різними органами. Основним аргументом, який він висуває на користь цієї тези, є міркування щодо ефективності виконання цих функцій, адже, як зауважує Аристотель, доволі рідко трапляється побачити в одній особі стільки мудрості і доброчинності, аби вона могла з рівною долею успішності видавати закони, виконувати їх та виносити справедливі судові рішення.

Крок уперед у поглядах на природу влади було зроблено Полібієм (205-128 рр. до н.е.). Він відзначив значні переваги такого правління, в якому б різні елементи державної влади «стримувалися в прояві особливостей взаємним протиставленням, і жодна не тягнула би у свій бік і не перевищувала б інших» [39, с. 15].

За часів європейського середньовіччя розвиток учення про державну владу було загальмовано. Тут слід згадати лише відомого італійського мислителя Марсилія Падуанського (1280-1343 рр.), який у праці «Захисник миру» першим чітко розмежував законодавчу і виконавчу функції в державі [6, с. 70-73]. Але погляди Марсилія Падуанського були, скоріше, виключенням із правил. У ті часи йшлося лише про поділ державної влади на світську та релігійну при домінуванні останньої.

Становлення сучасної теорії поділу влади пов'язане з виникненням політико-правових теорій у XVII ст. в Англії. Першим можна вважати Джона Локка (1632-1704). Висловлюючи симпатії до монархії, він вважав, що вона все ж повинна бути обмежена народним представництвом і чітко визначена законом, який є обов'язковим для всіх, у тому числі й для монарха. Головна загроза свободі, вважав Дж. Локк, полягала саме в неподільності влади, у її зосередженні в руках абсолютного монарха, що сам установлює закони і вимагає їх виконання [51, с. 113].

Таким чином, теорія Локка – це ще не зовсім теорія поділу влади в її сучасному розумінні, оскільки він доходить висновку, що законодавча влада, (оскільки вона створює закони, обов'язкові для виконання всіма) є верховною і всі інші влади випливають із неї та підпорядковані їй. Виконавча влада є підпорядкованою законодавчій владі та може бути за її бажанням змінена або зміщена. Разом із тим Дж. Локк визначив правові, соціальні, майнові та організаційнополітичні межі державної влади. [13, с. 166].

Сучасне розуміння принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову пов'язують з ідеями французького мислителя Ш.Л. Монтеск'є (1689–1755). На його думку, всі три гілки влади мають бути відділені одна від одної, що забезпечить збереження свободи. «Не буде свободи, якщо судова влада не відділена від законодавчої і виконавчої влади. Якщо вона з'єднана із законодавчою владою, то життя і свобода громадян опиняється у владі свавілля, бо суддя буде законодавцем. Якщо судова влада з'єднана з виконавчою владою, то суддя може стати диктатором» [31, с. 309].

При цьому Монтеск’є вважав неприпустимим об’єднання хоча б двох галузей влади в одних руках, а ідеалом держави вважав британську монархію.

У XVII – XVIII ст. в основу ідеї розподілу влади було покладено завдання обмежити абсолютну королівську владу та захистити суспільство від свавілля монарха. Основними вимогами поділу влади стали відокремленість і незалежність розмежованих за функціональною ознакою окремих видів державних органів, чітке визначення їх спеціальних повноважень і правових форм діяльності, їх взаємовплив, взаємоурівноваження, взаємостримування і взаємоконтроль. Ці вимоги повною мірою відповідають реальним потребам сьогодення. [30, с. 31].

В сучасному світі поділ влади – одна з фундаментальних засад демократичної організації держави. Його втілення в життя відбувається шляхом створення системи державного керівництва, яка побудована на деконцентрації влади. При цьому деконцентрація виступає запорукою реалізації встановленої у ст. 5 Конституції України заборони узурпації державної влади [29, с. 8–9].

Таким чином, на сучасному етапі держава, яка не забезпечує принципу розподілу влади, не може вважатися правовою, оскільки відсутність монополії будь-якого державного органу на владу є необхідною умовою існування демократії. За допомогою цього принципу громадянам забезпечується захист їх прав, оскільки в разі порушення цих прав владними суб’єктами однієї з гілок влади у громадян залишається змога їх відстояти за допомогою звернення до державних органів іншої гілки, представники якої будуть процесуально незалежними [51, с. 113–114].

Разом з тим, слід зазначити що принцип поділу влади доповнюється *системою «стримувань і противаг»,* що слугує засобом забезпечення принципу поділу влади.

Система «стримувань і противаг» – це особливі методи і форми, за допомогою яких нейтралізується або стримується дія якоїсь із них, дотримується їх порівняна рівновага.

«Стримування і противаги», з одного боку, заохочують співпрацю і взаємне пристосування органів влади, а з іншого – створюють потенціал для конкуренції і конфліктів, які здебільшого вирішуються шляхом переговорів, угод і компромісів.

Таким чином, можна говорити про існування двох аспектів, що відображають складний і суперечливий характер становлення доктрини розподілу влади.

Перший аспект стосується обґрунтування ідеї організації та здійснення державної влади на основі раціонального розподілу праці у межах державного механізму як цілісної системи органів, які перебувають у визначеному співвідношенні та є організаційно відокремлені, а також чіткого розподілу функцій між ними, забезпечення їх юридичної самостійності, ділової взаємодії та взаємостримування.

Другим аспектом є трактування розподілу влади, як умови знищення і запобігання деспотизму, недопущення зловживання владою та її узурпації; як передумови поміркованого правління, забезпечення порядку і законності; як гарантії прав і свобод особистості та вільної гри політичних сил; як важливого засобу врівноваження протилежних інтересів, стабілізації суспільного ладу та його збереження від анархії і тиранії. Пехник А с.40

Гілки державної влади демократичної держави повинні доповнювати одна одну; жодна з них не повинна бути вищою або домінувати над іншими. В демократичній державі саме воля народу, виражена за допомогою належного демократичного процесу (народний суверенітет), має верховенство.

Також було би помилкою уявляти, що будь-яка з трьох гілок влади коли-небудь зможе діяти в повній ізоляції від інших. Ці три гілки влади покладаються одна на одну для надання повного спектру соціальних послуг,

необхідних у демократичному суспільстві. Так, у той час як законодавча влада формує законодавчу базу, судова влада тлумачить і застосовує її як основу для своїх рішень, а виконавча влада часто відповідає за виконання цих рішень в інтересах суспільства.

Таким чином, ці три гілки влади функціонують в умовах взаємозалежності або конвергенції й дивергенції. Відповідно, повного «поділу влади» не може бути. Навпаки, у здоровій демократичній державі три гілки влади функціонують на основі системи стримувань і противаг, а тому кожна з них відповідає перед іншими в інтересах суспільства в цілому.

Тому потрібно визнати, що певний рівень напруженості між гілками влади в демократичній державі є неминучим. Якщо існує така напруженість, вона показує, що кожна гілка влади забезпечує необхідну перевірку дій інших гілок і, таким чином, сприяє підтриманню належної рівноваги. Якби між цими трьома гілками влади не було такої напруженості, виникла б підозра, що одна чи дві гілки влади перестали стежити за відповідальністю інших гілок у інтересах суспільства, а тому одна чи дві гілки влади отримали перевагу над іншими. [35, с. 41].

Усі три гілки влади володіють значними повноваженнями. Законодавча влада розробляє закони й формує бюджет держави. Виконавча влада здійснює свої повноваження навіть з використанням фізичної сили (у рамках закону) для дотримання та виконання законів держави. Судова влада не лише вирішує питання, що мають фундаментальне значення для окремих громадян і суспільства в цілому, але й впливає своїми рішеннями та ухвалами навіть на звичайні справи окремих людей, які шукають допомоги в судах.

Принцип поділу влад – це модель побудови державного апарату, відповідно до якої влада повинна бути розподілена між законодавчими, виконавчими та судовими органами. Причому кожна влада, стосовно до інших – самостійна і незалежна, що унеможливлює узурпацію всієї влади в державі певною особою чи окремим органом. Отже, головна ідея такого поділу полягає в запобіганні існуванню державної структури, яка могла б

зосередити надзвичайні повноваження, котрі мають належати до різних гілок влади, запобігати створенню передумов для безконтрольного здійснення або зловживання владними повноваженнями [35, с. 41].

Сам термін «поділ влади» є умовним, бо, як було сказано, політична влада представлена різними видами органів, але завжди залишається єдиною і концентрується в народі. Між тим цей термін досить вдало загострює увагу на необхідності диференціації функцій державних органів, які здійснюють цю єдину владу. Така диференціація має об’єктивний характер і відображає необхідність розподілу праці між різними гілками політичної влади [41, с. 17].

Теорію поділу влади можна розглядати з двох сторін: з точки зору структурного оформлення влади і з точки зору забезпечення демократичних засад у суспільстві. Вона передбачає обґрунтування ідеї організації і здійснення державної влади на основі раціонального розподілу праці в рамках державного механізму як єдиної системи органів, що знаходяться у певному співвідношенні і організаційно відокремлені.

Розподіл влади потребує чіткого розмежування функцій і закріплення кордонів між гілками влади, прерогатив, забезпечення їх юридичної самостійності і певної незалежності, ділової взаємодії і взаємного стримування.

Цей принцип вимагає ефективного контролю і нейтралізації неконституційних дій кожної з гілок влади, збалансування повноважень і певного суперництва, рівноправного партнерства і недопущення непомірного підвищення ролі одного органу за рахунок статусу іншого.

З цього випливає, що поділ влади є обов’язковою умовою знищення деспотизму і свавілля, недопущення зловживання владою й її узурпації, є необхідною передумовою помірного правління, забезпечення суспільного порядку і законності, гарантії прав і свобод особи.

Саме на основі поділу влади виникає плюралістична демократія, вільна гра політичних сил як важливий засіб врівноваження протилежних класових,

групових і приватних інтересів, вирішення об’єктивно існуючих соціальних протиріч

Сам розподіл влад не є самоціллю головне щоб цей розподіл забезпечував свободу кожної людини. Принцип поділу влади має бути покладений в основу державності не тільки через його функціональну корисність, але і з метою захисту прав людини.

Критеріями розмежування гілок влади є:

– неподільність владних функцій,

– особливий характер формування державних органів, що об’єднані в рамках однієї гілки влади,

– публічність діяльності суб’єктів влади (тобто, відсутність потреби у спеціальному державному органі для надання публічного характеру рішенням суб’єктів владних повноважень),

– повнота влади, яка визначається змістом та обсягом компетенції державних органів,

– кінцевим характером їх рішень та обов’язковим характером цих рішень для фізичних або юридичних осіб, державних органів і посадових осіб,

– конституційне закріплення противаг і балансів, які виключають можливість втручання на законних підставах у діяльність державних органів, що входять до різних гілок влади, а також конституційність здійснення владних функцій у рамках гілки влади [19].

Додаковими ознаками розмежування гілок влади, є наявність власної компетенції, певного комплексу повноважень і обов’язків, за допомогою яких суб’єкти влади виконують свої функції, самостійність, тобто можливість суб’єктів влади здійснювати свої функції незалежно від інших державних органів, виключення підпорядкування будь-якому зовнішньому керівництву, а також незалежність суддів), виключність повноважень суб’єктів влади, об’єднаних в рамках однієї гілки влади.

1.2. Проблеми забезпечення єдності влади в контексті реалізації принципу поділу державної влади

В сучасній науці постає питання: чи можна справді говорити про те, що владу певною мірою “ділимо”? В сучасній теорії конституціоналізму ключовою є теза про те, що влада належить народові – так реалізується концепція народного суверенітету, який може здійснювати її як безпосередньо, так і через представницькі органи.

Політико-правову суть державної влади виражає її суверенітет. Суверенітет, на думку М. Палієнко, - не сама державна влада, але лише певна властивість її, через яку вона є вищою і незалежною правовою владою. Реалізація принципів єдиної суверенної влади здійснюється за допомогою діяльності системи органів державної влади в рамках єдиної конституційно-правової системи органів держави [25,с. 63].

Верховенство державної влади означає таку її суверенну властивість, яка полягає в юридичній і фактичній правомочності встановлювати в суспільстві єдиний правопорядок, правоздатність державних органів і громадських об'єднань, наділяти правами і обов'язками посадових осіб, визнавати, дотримуватись та захищати права і свободи людини. Верховенство проявляється також в тому, що державна влада виступає як основний розпорядник економічних, технічних, інформаційних, правових, організаційних, ідеологічних ресурсів і духовних багатств суспільства; лише вона може надавати своїм велінням загальнообов'язковий характер і забезпечувати їх здійснення за допомогою заходів примусу [15, с. 72].

Конституція закріплює єдність системи державної влади як один з принципів державного устрою. Тому принцип єдності системи державної влади сприймається як фундаментальна основа конституційного ладу держави, як своєрідна унітарна компонента, що виключає ізольованість однієї ланки системи від інших і стримує дезінтеграцію державно-правової системи.

Ідея єдності влади має три аспекти:

– *соціальна єдність влади*, яка повинна випливати з єдності природи пануючих в суспільстві груп;

– *єдність принципових цілей* напрямків діяльності всіх державних органів, що обумовлена необхідністю узгодженого керування суспільством, без чого воно може бути втягнуте в стан анархії та розладу;

– *організаційно-правова єдність*; коли заперечується поділ влади, а органами державної влади визнаються лише окремий вид органів [49, с. 436].

Соціальна єдність влади проявляється у пануванні певної соціальної спільноти (народу, пануючого класу тощо). Соціально-політична єдність влади має прояв у принципах державної політики всередині країни та на міжнародній арені та повинна бути присутня завжди.

В аспекті соціальної єдності - єдності природи пануючих в суспільстві соціальних груп, система державної влади розуміється як цілісність, обумовлена безроздільною приналежністю державної влади одному суб'єктові - народові. Згідно ст. 5 Конституції носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є її народ. Народовладдя, тобто влада народу, його суверенітет, ґрунтується на його загальній волі, єдиній меті і загальних інтересах. Спільність волі, мети й інтересів народу породжує цілісність влади народу. [25, с. 63].

Єдність інтересів і цілей багатьох людей формує народ як історичну, культурну спільність і державу як організацію влади. Стосовно влади народу доречно, так само як і стосовно влади держави, говорити про її єдність і поділ. Влада народу єдина, суверенна, і, у той же час, розділена між самим народом (безпосередні форми її здійснення), державою, місцевим самоврядуванням і громадянським суспільством (опосередковані форми здійснення влади народу) [15, с. 149].

Усі інститути і посадові особи держави набувають своїх повноважень на здійснення державної влади у результаті вільного волевиявлення народу, що надає легітимність владі держави. Систему державної влади в

соціальному аспекті можна розглядати як єдність умов реалізації основних прав і свобод громадян, оскільки ця реалізація багато в чому залежить від принципів організації самої державної влади, які служать передумовою ефективності основних прав. Основні права реальні лише усередині державноорганізованої спільноти, в рамках якої вони отримують юридичне закріплення і захист.

Концепція соціальної єдності державної влади не може не враховувати того, що суспільство неоднорідне, складається з різних соціальних прошарків, які по-різному впливають на владу [49, с. 436].

Через це державна влада повинна з ними рахуватися, перш за все, для збереження її ж єдності і державної цілісності. У цьому сенсі система державної влади виконує арбітражну роль, «стримуючи» протиборство різних соціальних сил [57, с. 77].

Соціальна єдність влади може слугувати меті пошуку консенсусу чи згоди в суспільстві, поки влада урівноважує протидіючі сили та тенденції. Єдність влади, як єдність принципових цілей та напрямків в діяльності державних органів може мати позитивне значення при умові зосередження зусиль апарату на вирішення завдань, які стоять перед суспільством.

Єдність принципових цілей і напрямів діяльності системи державної влади обумовлена необхідністю узгодженого управління суспільством. З точки зору системного підходу, будь-яка система підпорядковує процеси функціонування своїх елементів загальній, єдиній меті, яку система повинна досягти. У преамбулі Конституції України сформульовані конкретні цілі, яким має бути підпорядкована система державної влади: дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі Україні, прагнучи розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу, усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями.... Така єдність порушується, коли органи і посадові особи державної влади переслідують неоднакові цілі, ведуть

боротьбу за свої пріоритети, по-своєму тлумачать конституційні цільові установки, пропонують різні способи їх реалізації.

Сьогодні єдність державної влади в *організаційно-правовому аспекті* - це структура держави, побудована на основі загальних принципів, єдина політика, що проводиться державними органами, принципово єдині методи їх діяльності. У сьогоднішній Україні всі органи держави проводять врешті-решт спільну політичну лінію, що визначається з одного центру (в нашому випадку - Президентом та парламентською коаліцією).

Концепція єдності системи державної влади повинна органічно поєднуватися з концепцією поділу влади. Єдина державна влада, як відомо, не виключає, а передбачає розгалужений механізм державних органів, за допомогою яких влада в різних формах впливає на різні сторони життя суспільства. Кожен орган державної влади здійснює лише свою функцію, але будь-яка з них є функцією по здійсненню єдиної державної влади.

У сучасному конституційному праві принцип поділу влади розглядається не як антитеза єдності державної влади, а як віддзеркалення свого роду функціонального розподілу повноважень між державними інститутами і їх взаємин, як певна функціонально - компетентністна спеціалізація, яка виключає ослаблення влади і сепаратизм. Концепція державного суверенітету не дозволяє розглядати кожну гілку державної влади як таку, що існує абсолютно незалежно.

Навпаки, співпрацю цих гілок забезпечує єдність державної влади в цілому, в рамках якої зберігається і конституційно забезпечується відмінність органів, що здійснюють законодавство, управління, правосуддя. При цьому всі гілки державної влади зв'язані єдністю рішень і відповідальності.

Таким чином, система державної влади об'єднує окремі інститути, сприяє субсидіарності її рівнів, інтегруючи їх в цілях єдності. Ігнорування взаємозалежності, взаємоконтролю і взаємодоповнюваності гілок і рівнів державної влади неминуче веде до збіднення державної влади як складного, системного суспільного явища.

Незалежність та самостійність кожної з трьох гілок влади, і особливо законодавчої та виконавчої не повинні бути перешкодою для їх співробітництва. Більше того, ефективна влада не можлива без їх взаємозалежності та взаємодії.

Теоретично ця вимога витікає з єдності державної влади, загального напрямку державної політики. Така єдність не виключає різниці в способах здійснення державної влади тими чи іншими органами держави, а також можливість суперечок всередині влади. Розбіжності, а відповідно і протиріччя неминучі в силу факту існування кількох гілок влади. Однак принцип єдності вимагає не доводити розбіжності до протистояння та боротьби.

З принципових питань державної політики всі гілки влади мають діяти узгоджено, інакше неможливо керування суспільством, що неодмінно тягне за собою анархію та розпад. [25, с. 65].

Таким чином, поділ влади на три гілки диктується необхідністю, по-перше, чітко визначити функції, компетенцію і підстави відповідальності основних органів управління в державі, по-друге, забезпечити державним органам змоги контролювати одне одного на конституційній основі, по-третє, унеможливити зловживання владою. Цей перелік не є вичерпним, оскільки стосовно причин і підстав поділу влади на гілки є велика кількість різних позицій у наукових колах та на доктринальному рівні [1, с. 10].

Водночас поділ влади не варто розуміти як протистояння різних гілок влади. Усі гілки влади мають взаємно доповнювати одна одну, між собою зберігати необхідний зв’язок і взаємоузгодженість під час прийняття рішень.

Виконавча влада має формуватися представницькими органами, бути підконтрольною і підзвітною їм, діяти на основі, в межах і для виконання законів. Стримування виконавчої влади досягається завдяки її підзвітності і відповідальності перед народним представництвом. Йдеться про політичну відповідальність, що забезпечується за допомогою вотуму недовіри. Вагоме значення в боротьбі зі зловживанням виконавчою владою має також інститут

імпічменту. Таким чином, створюється так званий політичний організм, який може принести найбільше користі для всього суспільства загалом та для кожного окремого громадянина [43, с. 73].

Разом з тим, слід відзначити, що попри виокремлення трьох гілок влади, сама державна влада залишається єдиною і неподільною.

Серед вітчизняних дослідників цю точку зору чітко сформулював В.Ф. Погорілко, який, підтверджуючи принцип поділу державної влади (під яким він розуміє «незалежність і рівноправність органів державної влади між собою»), однозначно вказує, що без тісної і всебічної взаємодії гілок влади неможливе не лише формування, але й функціонування органів державної влади [17, с. 87].

Підтримуючи цю позицію і вважаємо, що єдність влади можна розглядати як єдність принципових завдань і напрямів у діяльності державних органів. Такий підхід є доцільним, оскільки дає змогу забезпечити концентрацію зусиль усіх складників державного апарату на вирішенні суспільно значущих проблем.

Досвід сучасного конституціоналізму демонструє визнання більшої сумісності концепцій поділу та єдності влади в їх відповідному трактуванні. Вони зовсім не виключають одне одного, а взаємодоповнюють. Такі погляди утверджуються нині в постсоціалістичних країнах після певного періоду ейфорії, коли перебільшене значення надавалося поділу влади.

Слід погодитися з думкою В.Е Чиркина, що перебільшене значення поділу влади було природним і зрозумілим після десятиліть тоталітаризму, але спотворене тлумачення цієї орієнтуючої концепції, яке спотворює картину організації та діяльності державної влади, одностороннє застосування її на практиці руйнує державу, особливо в складних умовах перехідного періоду. Зайвий акцент тільки на поділ влади (поряд із помилками в теоретичних побудовах і в практичній діяльності в керівництві країни) спричинив негативні політичні наслідки [30, с. 33].

Дійсно, з одного боку, поділ державної влади на три порівняно самостійні та незалежні одна від одної гілки запобігає надмірній концентрації влади в межах одного органу або в руках окремої посадової особи, з іншого боку – для того, щоб відповідати вимогам принципів верховенства права і публічності влади, держава повинна мати високий ступінь організаційно-політичної цілісності.

Єдність державної влади визначається тим, що вона:

– по-перше, має єдине соціальне джерело (пануючий клас еліти та ввесь народ);

– по-друге, правильно організована державна влада задля виконання свого функціонального призначення завжди має єдині цілі, завдання та напрями діяльності, які визначаються тими цілями та завданнями, що стоять перед державою загалом та її населенням зокрема;

– по-третє, досягнення цих цілей і реалізація завдань потребує узгодженості та координації дій із боку всіх органів, державно-владних структур, посадових осіб, що встановлюють і підтримують організаційну, правову та функціональну єдність побудови і діяльності державного апарату. [30, с. 33].

Висновки до розділу 1

Таким чином, теорія розподілу влади виникла ще в античності і стала логічним продовженням розвитку політико-правових ідей, що виникли в XVII ст. На кожному з етапів історичного розвитку суспільства існували різні концепції щодо оптимальної моделі поділу влади в державі. Значний вплив на формування тих чи інших ідей мали менталітет, пануючі в суспільстві цінності, розвиток принципів конституціоналізму, демократії, верховенства права та законності, а також конкретні історичні умови, які склалися на певному етапі розвитку суспільства.

Сутність принципу поділу влади полягає в тому, що єдина державна влада організаційно та інституційно підрозділяється на три відносно самостійні гілки – законодавчу, виконавчу і судову.

Зміст принципу полягає в тому, що розмежування єдиної державної влади на три відносно самостійні і незалежні галузі запобігає можливим зловживанням владою та виникнення тоталітарного управління державою. Кожна з гілок влади в загальній системі державної влади займає своє місце і виконує тільки їй властиві завдання і функції.

Призначення принципу поділу влади на три гілки полягає для організації та діяльності державних органів в тому, щоб поділити і збалансувати державні та владні повноваження між різними органами держави, тим самим встановити взаємний контроль, виключити можливість узурпації влади, тобто зосередити всі повноваження або більшу їх частину в єдиному органі державної влади або у конкретної посадової особи, і тим самим запобігти сваволі.

Влада в демократичній державі у вигляді її трьох гілок є своєрідною політичною формою вираження влади та інтересів народу. Будучи «поділеною», влада в державі повинна залишатися цілісною, єдиною. Поділ влади є специфічною конструкцією, яка забезпечує збереження єдності влади в державі.

РОЗДІЛ 2. ПРИНЦИП РОЗПОДІЛУ ВЛАДИ ЯК ОСНОВА КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

2.1. Витоки застосування принципу розподілу влади

Слід зауважити, що принцип поділу влади є не тільки теоретичною концепцією, а й знайшов своє відображення в практичній політико-правовій діяльності в різних країнах.

Зокрема, принцип поділу влади був уперше закріплений у Конституції США 1787 р., потім у Декларації прав людини і громадянина 1789 р. у Франції, потім у Конституції Франції 1791 р.

Вперше принцип поділу влади був закріплений у Конституції США, яка була прийнята у 1787 році і вважається класичною з точки зору втілення в ній принципу поділу влади.

За основу була взята теорія Ш. Л. Монтеск'є про поділ влади та розроблена складна система стримувань та противаг. У цьому документі із самого початку зроблено акцент не на соціальний, а на організаційний, так званий техніко-правовий, аспект розподілу повноважень між Конгресом, Президентом і Верховним судом. Розділення законодавчої, виконавчої і судової сфер державного управління перешкоджає зосередженню влади і тим самим не допускає зростання тиранії [43, с. 72].

Модель поділу влади в США передбачала послідовну реалізацію таких ідей.

1. Для заснування й гарантування політичної свободи державна влада має поділятися на гілки – законодавчу, виконавчу й судову.

2. Кожна гілка влади має здійснювати тільки власні, притаманні їй функції та не втручатися у сферу діяльності іншої.

3. Сумісництво в органах різних гілок влади для державних службовців забороняється.

4. Кожна з гілок державної влади має врівноважувати і стримувати діяльність інших гілок, а жоден індивід чи група осіб не може одночасно контролювати державний апарат у цілому.

5. Делегування державних повноважень від однієї гілки влади до іншої категорично забороняється [19, с. 99].

Видатний американський політичний діяч і мислитель Томас Джефферсон (1743- 1826) був одним із засновників системи стримувань та противаг, наголошуючи на тому, що уряди встановлені для того, аби забезпечити людям їхні природні права, а владу держави можна визнати справедливою лише за умови схвалення її громадянами. При цьому кожного разу, коли будь-яка форма правління починає руйнувати ці права, народ має право змінювати або відміняти її та встановлювати нове правління на нових засадах і в тій формі, яка буде найбільш придатною для забезпечення народних прагнень. [13, с. 167].

У свою чергу батько американської конституції, четвертий за рахунком президент США Джеймс Медісон (1751-1836) творчо реалізував теорію поділу влади, винайшовши «систему стримувань і противаг»: кожна складова частина політичної влади повинна бути засобом стримування інших частин, що виключають диктатуру у будьякій її формі. Так, Медісон наголошував, що народний суверенітет і влада більшості – слабкі стримуючі фактори для правителів. Вибори також не рятують від тиранії. Тому необхідний не «зовнішній» фактор, а «внутрішній» регулятор влади. Таким регулятором і є «система стримувань і противаг» – структурний поділ влади та урівноваження її гілок унаслідок цього [54, с. 94-97].

Одним із ідеологів закріплення принципу поділу влади у Конституції США став перший міністр фінансів США Александер Гамільтон (1755-1804). Саме він, навіть визнаючи недоліки існуючих тоді республік, зазначав: «Принцип постійного поділу влади, а саме: запровадження законодавчих стримувань і противаг; заснування судів, у котрих судді зберігають свої посади, поки їхня поведінка є бездоганною; представництво народу у

законодавчій владі через депутатів, обраних ними самими, – усе це або цілком є результатами нових відкриттів, або ж основний шлях до їхньої досконалості було пройдено у наші дні. Йдеться про засоби, причому потужні засоби, за допомогою яких можуть зберігатися переваги республіканської форми правління, а її ж недоліки – зменшуватись чи виключатися» [53, с. 73].

Слід відзначити, що в Конституції США можна прослідкувати вплив як засновників цієї теорії, так і британських конституційних зразків початку XVIII століття.

Законодавчі повноваження були запропоновані Конгресу, який складався із двох палат: Сенату і Палати представників (ст. 1). Виконавча влада ввірена Президенту (ст. 2), а судова влада – Верховному суду США, а також судам, встановлених Конгресом (ст. 3).

З одного боку, для конституційного будівництва США характерна висока ступінь організаційного відокремлення. Так, Президент і члени його кабінету не вправі знаходитись в палаті Конгресу і приймати участь в його голосуванні. Президент не наділений правом законодавчої ініціативи. Конгрес і Президент обираються окремо. Члени кабінету відповідальні тільки перед Президентом.

З другого боку діє система «стримувань і противаг». Закони приймаються в Конгресі, але кожний законопроект попередньо подається Президенту, який може його не підписати і направити з своїми зауваженнями в ту палату, звідки і надійшов законопроект. Остаточне слово належить Конгресу.

Президент наділений укладати міжнародні договори, але які потребують схвалення в Сенаті (двома третинами від присутніх в сенаторів). Президент призначає послів, інших посадових осіб і суддів Верховного суду, але повинен це робити «з поради і згоди Сенату». Верховний суд має право об’являти неконституційними акти Конгресу і Президента. [36, с. 176].

Таким чином, засновники США створили механізм, який складався із трьох, пов’язаних системними відносинами органів, які вважалися відповідно носіями законодавчої, виконавчої та судової «гілки» влади. При цьому неодноразово висловлювалася думка, що саме «дерево» влади єдине. Це єдине «дерево» за конституцією США має горизонтальний поділ – між зазначеними вище гілками – і вертикальний – між федеральними органами та органами влади у штатах. [13, с. 168].

Принцип поділу влади був сформований світовою спільнотою у процесі розвитку демократичних державних засад. З ним пов’язана ідея конституційної держави, вперше сформульована у статті 16 *Декларації прав людини і громадянина Франції 1789 р.:* «Усяке суспільство, в якому не забезпечено користування правами і не здійснений поділ влади, не має Конституції» [13, с. 168].

Загалом Декларація прав людини і громадянина (перший конституційний акт), прийнята 26 серпня 1789 р., проголосила рівність людей перед законом, суверенітет нації, виключне право народів на створення законів, відповідальність і підзвітність посадових осіб, принцип поділу влади, рівномірне (відповідно до майнового становища громадян) обкладання податками, священність і недоторканість приватної власності.

Декларація прав людини і громадянина стала документом великого революційного значення. Знаменна триєдина формула – «свобода, рівність, братерство» – громовим відлунням прокотилася світом. Задекларовані ідеї значною мірою були закріплені в першій Конституції Франції 1791 р., яка розпочиналася саме цією Декларацією.

В контексті цього, *Конституція 1791 р*. - це перша конституція *Франції,* прийнята Установчими зборами 3 вересня 1791 р. та закріплювала основи буржуазної держави, встановлювала як форму державної влади конституційну монархію.

Конституція складалася зі Вступу (преамбули), який підтверджував основи Декларації прав людини та громадянина, та семи розділів, поділених

на глави. У документі проголошувалися принципи народного суверенітету, рівності всіх перед законом, політичні свободи. Священним і недоторканним визнавалося право власності.

В ній закріплювався принцип розподілу влад. Вища законодавча влада належала однопалатним Національним зборам, до компетенції яких було віднесено законодавство, заснування нових державних посад, верховна фінансова політика, вирішення питань війни та миру. Виконавчу владу здійснювали король і міністр. Королю надавалося право призупиняти затвердження закону, але не більше, ніж двічі (законопроект, прийнятий Національними зборами втретє, набував сили закону незалежно від згоди короля). Король не мав права розпускати Національні збори. Місцеві органи управління були виборними. Суд оголошувався незалежним від законодавчої та виконавчої влади.

Зокрема, в Конституції Франції 1791 р., статті 4 розділу III «Про державну владу», зазначалося: «Форма правління монархічна. Влада виконавча довірена королю і здійснюється під його зверхністю міністрами й іншими відповідальними органами». У ст. 1 розд. III говорилось, що «королівська влада неподільна, вона довірена спадково правлячому дому і переходить по чоловічій лінії у порядку первородства. Особа короля недоторканна і священна». Водночас наголошувалось, що «у Франції немає влади, яка стоїть над законом». Король царствує лише в силу закону, «і лише іменем закону він може вимагати підкорення». У відділі 3 розд. III визначались повноваження короля. Законодавча влада належала Національним зборам у складі однієї палати, які вільно обираються народом на дворічний термін. Судову владу мали здійснювати обирані народом на визначений термін судді [13, с.168].

Основні положення Конституції відображали намагання великої буржуазії закріпити своє панування й усунути народні маси від участі в політичному житті. Усі громадяни поділялися на "активних" (які мали право брати участь у виборах) і "пасивних". До перших належали особи, що

сплачували прямий податок у розмірі, не меншому за триденну заробітну плату, досягли 25 років і мешкали в одному місці не менше від одного року. Права голосу були позбавлені слуги. Тож до виборів допускалося лише близько 15 % населення Франції. Вибори були двоступеневими ("активні" громадяни на первинних зборах мали сі ючатку обирати виборців, а потім уже виборці вибирали депутатів).

2.2. Світова практика реалізації принципу розподілу влади на сучасному етапі розвитку

Основні постулати доктрини розподілу влади мали великий вплив на вироблення вчення про сутність влади, способи і форми її організації, механізм взаємодії державних органів, функціонування політичної системи, на дослідження проблем суверенітету, демократії, парламентаризму й інших принципових політологічних питань.

Концепція розподілу влади втілена в конституціях більшості країн світу, зокрема України. Історія, культура та правові традиції держав значно різняться між собою, призвели до формування різних моделей конституційного устрою, які в багатьох випадках постійно розвиваються. Глобалізація й збільшення впливу міжнародних і європейських організацій вимагають зміни конституційного устрою окремих держав.

Сучасні конституції можна розподілити на дві основні групи: ті, в який принцип поділу влади зафіксовано безпосередньо; ті, в яких принцип поділу влади передбачається імпліцитно (на кшталт того, як це представлено у Конституції США).

До першої групи відносяться Азербайджан, Албанія, Білорусь, Вірменія, Болгарія, Грузія, Казахстан, Молдова, Росія, Польща. Наприклад, у Конституції Молдови (ст.6), крім простого переліку влад, вказується на необхідність взаємодії трьох гілок влади. Так саме розгорнуте викладення

принципу поділу влади представлено в ст.3 Конституції Казахстану. [35, с. 43-44].

До другої групи відносяться США, Австрія (в якій також окремо названо всі три класичні гілки влади; законодавчій владі присвячено повністю розділ II, виконавчій – частина А розділу III, і судовій – частина В розділу III) та визначено сферу їх компетенції, але саме формулювання «поділ влади» не зустрічається.

До цієї ж групи можна віднести Андорру, в якій йдеться про окремі вищі органи законодавчої, виконавчої та судової влади; Бельгію (де в ст.36, 37 та 40, визначено органи, яким належить законодавча, виконавча і судова влада); Данію (в ст.3 йдеться про три влади та органи, які здійснюють відповідні повноваження); Ірландію (ст.6 цієї Конституції надає перелік всіх державних влад); Ісландію (ст.2 визначає органи-носії трьох влад: Альтинг, Президент, органи виконавчої влади, суди). [35, с. 44].

Також, до цієї ж групи Бабенко К., відносить і ті конституції, у яких надається перелік чи то спеціальних органів, що виконують функції трьох гілок влади, чи то самих функцій. До таких Конституцій відноситься Основний Закон ФРН, оскільки у ст.20 йдеться не стільки про поділ влади, скільки про спеціальні органи законодавства, виконавчої влади і правосуддя. Сюди ж слід віднести Конституцію Греції, де в ст.26 надається перелік державних органів, які виконують окремі державні функції [3].

У деяких конституціях можна зустріти й спеціальні розділи присвячені висвітленню основних принципів та механізмів взаємодії окремих гілок влади. Зокрема у Конституції Франції це розділ п’ятий, який визначає основи взаємовідносин між законодавчою і виконавчою владою. При цьому надзвичайний інтерес становлять ті положення вміщені у даному розділі, які гарантують не тільки неможливість втручання однієї влади в сферу компетенції іншої, але й передбачають ряд моментів коли компетенція однієї влади може тимчасово переходити до органів іншої гілки влади [3].

Тобто, важливою складовою забезпечення реалізації принципу поділу влади є не лише гарантування незалежності і самостійності окремих гілок державної влади, але забезпечення взаємодії між ними. Це передбачає необхідний розподіл повноважень, що дозволяє утворити цілісний механізм стримувань і противаг для запобігання зловживанню владою та необхідну співпрацю між владами з метою досягнення максимальної ефективності в управлінні суспільством [3].

Таким чином, теорія розподілу влади закріплена в багатьох конституціях, при цьому конкретні форми її реалізації досить різні. В той час, як в деяких країнах поєднання тими ж органами функцій різних влад, рахується недопустимим, в інших – склались інші традиції. В багатьох країнах виключається можливість наділення виконавчої влади правом видання законів. Є і країни в яких за певних умов допустиме видання законів виконавчими органами (Президент, уряд).

Разом з тим, слід відзначити, що на практиці здійснення принципу розподілу влади ніколи не співпадало з тією моделлю, яка зафіксована в конституції. Наприклад, в *США* державний механізм постійно мінявся в ході розвитку американського суспільства, зміни ролі США на світовій арені. Він володіє достатньою гнучкістю щоб пристосовуватися до змін, що відбуваються в країні, щоб в найбільшій степені співпадати інтересам правлячих кіл в даний період.

Однак, хоч в юридичній компетенції вищих органів влади, як і в їх фактичних повноваженнях, практичній діяльності і взаємовідносинах проходили суттєві зміни, сам принцип розподілу влади ніколи не переставав діяти, визначати основу державного механізму. Цьому сприяли важливі елементи системи розподілу влади.

По-перше, вищі органи державної влади формуються різними шляхами. Конгрес, що складається з двох палат – палати представників і сенату, – обирається шляхом прямих виборів по виборчим округам. Президент вибирається подвійним шляхом, колегією виборців, яких

вибирають на загальних виборах. Члени Верховного суду призначаються президентом за погодженням з сенатом.

По-друге, у кожного органу державної влади свій термін повноважень. Термін повноважень конгресменів, як називають членів палати представників, – 2 роки, членів сенату – 6 років, але кожні два роки 1/3 його складу переобирається; термін повноважень президента – 4 роки, члени Верховного суду призначаються пожиттєво.

По-третє, кожна вітка влади не є повністю незалежною від інших і не користується монопольними повноваженнями у своїй сфері діяльності, які в тій чи іншій мірі обмежуються повноваженнями інших органів влади. Наприклад, Конгрес може відхилити будь-які запропоновані президентом законопроекти, але президент в свою чергу може накласти вето на будь-який схвалений конгресом білль. І в кінцевому рахунку Конгрес може подолати вето, знову ухваливши законопроект в обох палатах, але на цей раз вимагається не проста, а кваліфікована більшість, тобто не менше 2/3 учасників в голосуванні конгресменів і сенаторів. А цього, як свідчить практика, далеко не завжди можна досягнути [11, с. 81].

Окрім конституційних прав, президент в своїх відношеннях з Конгресом використовує величезні фактичні можливості, надані йому на його посту, для впливу на суспільну думку. Своєрідні відносини складаються між Верховним судом і двом іншими гілками влади. Президент звичайно назначає на вільні вакансії судій з числа своїх однодумців, і з ними йому відносно не складно знаходити взаєморозуміння, хоча навіть в цьому випадку між ними деколи виникають розходження. Крім того, президенту часто доводиться мати справу з суддями, назначеними його попередниками, які не розділяють його погляди на більшість важливих політичних проблем. І в такому випадку створення ґрунт для зіткнення.

По життєве вибирання забезпечує членам Верховного суду високу степінь незалежності. Хоча незалежність ця не абсолютна: Конгрес має право зміщувати їх в порядку імпічменту. Крім того, президент може збільшити

кількість членів суду, і, назначивши туди своїх прибічників, укріпити в ньому свій вплив. Однак ці можливості президент і Конгрес практично не використовували. Іноді при розходженні між законодавчою і виконавчою владами і між різними відомствами останньої суди виступають в ролі арбітрів, котрим належить заключне слово. [36, с. 178].

Зараз звернемось до державної системи *Франції,* де розвиток конституційного будівництва призвело до помітного посилення виконавчої влади. Цікаво, що в Конституції 1985 року спочатку говориться про Президента республіки (розділ 3) і вже потім про парламент (розділ 2). Президент обирається прямим всенародним голосуванням на сім років (ст. 6). він слідкує за виконанням конституції, забезпечує нормальне функціонування публічної влади, а також допустимість держави.

Президент призначає і звільняє Прем'єр міністра, головує в Раді міністрів, підписує декрети. Після консультацій їх Прем'єр – міністром і представниками палат він може заявляти про розпуск Національних зборів. Конституційна рада в Франції формально створена для попереднього конституційного контролю в обов'язковому порядку йому подають до промульгації* органічні закони і регламенти палат.

Інші закони направляються в Конституційну раду Президентом, членом Національних зборів, членом Сенату, сенаторами, але оскільки в Конституційну раду передаються закони, які пройшли парламент, попередній контроль в Франції зближуються з наступними і в дечому з ним співпадають. Немало важливу роль, відіграє Державна рада.

Вона дає висновок на проекти законів і декретів, а також на інші управлінські акти. Враховуючи те, що у Франції звичайні суди не володіють юрисдикцією, яка б дозволяла їм контролювати конституційність актів адміністрації діяльність Державної ради, а також Конституційної ради, якби доповнює недостатню функцію судової влади. При цьому положення, яке оголошене неконституційним Конституційною радою, не може бути ані

промульговано, ані введено в дію, в той час як висновок Державної ради, як правило, носить консультативний характер [36, с. 179].

В Основному законі *ФРН (*1949 року) про поділ влади говориться. Як про принцип побудови системи державних органів (ст. 20), і далі визначається повноваження кожної з гілок влади. На перше місце висувається законодавча влада, яка здійснюється парламентом. Він складається з Палати союзу і Палати земель.

Керівництву (уряду) не надані повноваження, які дозволяють втручатися в законодавчу діяльність, якщо не рахувати право законодавчої ініціативи, яке широко використовується на практиці. Якщо в уряду з'являються заперечення проти прийнятого закону, то він може звертатися в Конституційний суд. Президент ФРН – фігура не така впливова, як США та Франції.

Сучасне трактування теорії розподілу влади, а також механізму стримувань та противаг в *Великобританії* будується на більш тісних зв'язках законодавчої та виконавчої влад, ніж в інших країнах.

Монарх проголошений головою виконавчої влади, але одночасно він являє собою складову частину законодавчої влади. Міністри не відокремлюються від парламенту, оскільки вони є членами однієї з його палат. В той же час інші державні службовці, в тому числі ті, що займають, найвищі посади в керівному апараті відокремлені від парламентської та іншої політичної діяльності. Керівництво користується досить великою самостійністю, що не виключає можливість парламенту вирішувати питання про відставку. Контроль парламенту над виконавчою владою, в принципі, досить сильний.

Таким чином, теорія розподілу влади закріплені в багатьох конституціях, при цьому конкретні форми її реалізації досить різні. В той час, як в деяких країнах поєднання тими ж органами функцій різних влад, рахується недопустимим, в інших – склались інші традиції і міністри, як правило, є членами парламенту. В багатьох країнах виключається можливість

наділення виконавчої влади правом видання законів. Є і країни в яких за певних умов допустиме видання законів виконавчими органами (Президент, уряд).

Висновки до розділу 2

Проблема досягнення оптимальної моделі організації державної влади та вироблення механізму взаємодії між її гілками є однією з найважливіших у процесі державотворення будьякої країни. Це пояснюється тим, що від ефективності організації та функціонування системи державної влади істотно залежать стан та перспективи розвитку державно-правових інститутів.

Ідея поділу влади є одним із найбільших досягнень державно-правової думки. В основі її лежить поділ єдиної за своєю природою державної влади на окремі гілки, які урівноважують одна одну і кожна з яких репрезентується відповідними державними органами.

Сьогодні в більшості цивілізованих країн ідея поділу влади зайняла провідне місце як принцип конституційного конструювання владних структур та розподілу повноважень між ними. Поділ влади є необхідною передумовою панування ідей верховенства права та функціонування правового закону, зміцнення основаного на них режиму законності, захищеності прав та свобод людини і громадянина.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ВТІЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ПОДІЛУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

3.1. Становлення системи поділу влади в Україні після здобуття незалежності (1991–1996 рр.)

Утвердження в Україні демократичних цінностей, принципів верховенства права та законності стало результатом послідовної державотворчої політики і, як наслідок, позначилося на формуванні основних інститутів державної влади.

Побудова ефективної моделі державного управління в сучасних умовах напряму залежить від дієвої та злагодженої роботи всіх гілок влади, взаємозалежності та збалансованості у роботі державного апарату.

Для досягнення балансу у роботі органів законодавчої, виконавчої, судової влади створена система стримувань і противаг – механізм досягнення паритету в державному управлінні та один з елементів запобігання зловживанням з боку владних інституцій.

Ідея розбудови правової держави, заснованої саме на принципі розподілу влади, стала невід’ємною складовою частиною національної ідеї в Україні. Базовою нормою в цьому контексті виступає ст. 6 Конституції України.

При цьому у системі поділу влади кожна гілка є уособленою і самостійною в межах наданих їй повноважень. Так, єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України (ст. 75 Конституції України). Главою держави є Президент України (ст. 102). Ст. 113 передбачає існування в державі системи органів виконавчої влади, вищим органом в якій є Кабінет Міністрів України. Своєю чергою, ст. 124 Основного закону визначає існування в Україні системи судів – органів правосуддя, які уособлюють судову гілку (галузь) влади. [18].

Еволюція ідеї поділу влади в Україні після здобуття нею незалежності нерозривно пов’язана з процесом створення нової Конституції держави. 28 жовтня 1990 року була створена Конституційна комісія з розробки проекту нового Основного Закону, робоча група якої розробила Концепцію нової Конституції України, що була схвалена на сесії Верховної Ради України 19 червня 1991 року. В Концепції були сформульовані фундаментальні (методологічні) основи українського конституціоналізму, зокрема конституційний принцип поділу влади.

Слід зазначити, що 5 червня 1992 року Конституційна комісія схвалила та винесла на розгляд Верховної Ради України проект нової Конституції, всенародне обговорення якого тривало з 15 липня по 1 грудня 1992 року. Доопрацьований за результатами всенародного обговорення та експертних висновків спеціалістів проект в офіційній редакції від 27 травня 1993 року був переданий на розгляд Верховної Ради України.

У статті 3 проекту Конституції в редакції від 27 травня 1993 року принцип поділу влади було сформульовано так: «Державна влада здійснюється за принципом її поділу на законодавчу, виконавчу і судову. Єдність державної влади забезпечується шляхом взаємодії усіх влад. Кожна влада при здійсненні своїх функцій діє в межах, встановлених Конституцією». [22, с. 36].

Доопрацьований в результаті парламентського обговорення проект був опублікований 26 жовтня 1993 року, де принцип поділу влади зафіксовано у трохи скороченому вигляді: «Державна влада здійснюється за принципом її поділу на законодавчу, виконавчу і судову. Кожна влада в межах своїх функцій діє в межах, встановлених Конституцією». [22, с. 36].

Важливе значення для прискорення конституційного процесу та визначення принципу розподілу влади мав Конституційний Договір між Верховною Радою України та Президентом України «Про основні засади

організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України» від 8 червня 1995 року. [16].

Особливу увагу слід звернути на положення Договору, згідно з якими:

– державна влада в Україні будується на засадах її розподілу на законодавчу, виконавчу і судову (ст. 3);

– єдиним органом законодавчої влади визнавалася Верховна Рада України (ст. 6), виконавчої – Президент України (ст. 19), який здійснює її через очолюваний ним уряд – Кабінет Міністрів України (ст. 29) та систему центральних і місцевих органів державної виконавчої влади (ст. 35, 46);

– судову владу в Україні здійснюють виключно суди, систему яких складають Конституційний Суд України, загальні та арбітражні суди (ст. 36). [16].

Зазначені положення Договору в основному стали основою для Конституції України від 28 червня 1996 року.

Конституція України 1996 року внесла низку суттєвих змін до організації влади, обсягу повноважень та взаємодії державних органів.

Так, за Конституцією, в її первинній редакції, Президент до системи виконавчої влади не входив. Крім того, він був позбавлений офіційного статусу глави виконавчої влади, який йому надавався за попередньою Конституцією та Конституційним Договором 1995 року.

Слід зазначити, що сутнсість президентсько-парламентської форми правління, запровадженої Конституцією 1996 року, полягала в такому: у державному механізмі України, побудованому на засадах поділу влади, Президент мав виступати лише одним з вищих органів державної влади, поряд з Верховною Радою, Кабінетом Міністрів, Конституційним Судом, Верховним Судом.

Крім того, зазначено, що широке коло повноважень Кабінету Міністрів України, передбачене в первинній редакції Конституції 1996 року, не

відповідало реальному стану речей через повну підпорядкованість уряду та Прем'єр-міністра України Президентові.

Останній відігравав основну роль у формуванні виконавчих структур та припиненні їхньої діяльності, через що Кабінет Міністрів України не міг бути самостійним у прийнятті рішень. Зроблено висновок, що така ситуація в Україні призводила до порушення конституційного принципу поділу влади, оскільки унеможливлювала незалежність виконавчої її гілки, яку уособлював уряд та підпорядковані йому органи.

Прийняття Конституції стало етапною віхою в розвитку суспільства та держави. При цьому зазначено, що хоча за оцінками багатьох вітчизняних та зарубіжних експертів Основний Закон України 1996 року належав до найдемократичніших у світі, основною проблемою на той час було створення належних політико-правових механізмів його реалізації, зокрема і в частині організації влади.

3.2. Проблеми реалізації ідеї поділу влади в Україні на сучасному етапі розвитку

Реалізація ідеї поділу влади в Україні потребувала вдосконалення і тому 1996–2014 рр.. була проведена політико-правова реформа.

Пошуки шляхів реформування державно-правових інститутів країни, реалізації положень Конституції України розпочалися відразу ж після прийняття Основного Закону держави і тривають донині.

Цей процес потребував наукового забезпечення, творчого обговорення способів та методів такого реформування, наполегливої роботи законодавців, науковців, внесення конкретних пропозицій щодо удосконалення державно-владного механізму.

Наприклад, Інститут законодавства Верховної Ради України та Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України розробили концепцію

державно-правової реформи в Україні, яка в листопаді 1997 року була обговорена на всеукраїнській науково-практичній конференції та схвалена Комітетом Верховної Ради України з питань правової реформи [21].

Концепція передбачала, зокрема, комплексний підхід до здійснення державно-правової реформи, складовими якої мали бути парламентська, адміністративна (реформа виконавчої влади), судово-правова реформа та реформа місцевого самоврядування (муніципальна реформа).

Здійснення вказаних реформ передбачало внесення змін до Основного Закону держави. Наприклад, за всі сесії Верховної Ради України III скликання було зареєстровано 19 законопроектів, спрямованих на внесення змін до Конституції України. Ще 13 таких законопроектів було внесено до Верховної Ради України IV скликання.

Спільною рисою цих законопроектів був перехід до того чи іншого різновиду парламентсько-президентської республіки за рахунок впровадження парламентського способу формування уряду, обмеження установчих повноважень Президента України, натомість – розширення установчих функцій парламенту, іноді – оптимізації законодавчого процесу та розширення законодавчої компетенції парламенту. [21].

Змодельований в чинному Основному Законі поділ влади був розбалансованим: у системі стримувань і противаг на фоні порівняно сильних позицій парламенту, а особливо Президента, слабкими були позиції Кабінету Міністрів України та Прем’єр-міністра зокрема.

Значні повноваження Президента України у виконавчій сфері зумовлювали феномен подвійного підпорядкування уряду – Президентові і Прем’єр-міністрові України.

Внутрішня суперечливість форми правління та невизначеність статусу Президента України в державному механізмі вкрай негативно позначалися на функціонуванні всієї системи державної влади України.

Зазначена ситуація зумовлювала необхідність реформування системи державної влади, яка дедалі більше демонструвала свою неефективність і, по суті, ставала гальмом на шляху демократичної трансформації суспільства.

При цьому дестабілізуючі процеси, які виявлялися через конфлікти між гілками влади, політичними блоками, центром і регіонами, а також через різку майнову диференціацію, свідчили про низьку стабілізаційну спроможність політичної системи України загалом і системи вищих державних органів зокрема.

Таким чином, Конституція України 1996 року, в її первинній редакції, лише узагальнено регламентувала механізми збалансування різних гілок влади. Так, закріплюючи механізм «стримувань і противаг» між гілками влади, визначаючи межі їхніх повноважень, Основний Закон не встановлював системи взаємодії між ними.

До грудневих подій 2004 року, що одержали назву «Помаранчева революція», було важко уявити собі не лише такий могутній моральний соціально-політичний потенціал українського народу, але й багатоманітність організаційно-правових форм здійснення заходів з реалізації народом свого природного права на свободу та справедливість.

Наслідком революційних подій стало прийняття 8 грудня 2004 року Закону України № 2222-IV «Про внесення змін до Конституції України», який запровадив парламентсько-президентську форму правління. [10].

При цьому наголошено, що зміни до Конституції передбачали специфічні для цієї форми правління особливості моделі влади, які лише посилювали загрозу виникнення конфліктів, головно між Президентом та Прем’єр-міністром України.

Наприклад, внаслідок реалізації права Президента призупиняти акти Кабінету Міністрів з мотивів їх неконституційності, а також права законодавчої ініціативи обох цих суб’єктів.

Також, що Закон 8 грудня 2004 року істотно підсилював роль парламенту в системі органів влади, що полягало, зокрема, в парламентському способі формування уряду.

Загалом же зроблено висновок, що тодішня модель організації державної влади в Україні обумовлювала ситуацію, яку найбільш адекватно можна було описати як комплексний «конфлікт повноважень».

При цьому зазначено, що для зменшення вірогідності виникнення протистоянь у трикутнику президент–парламент–уряд та всередині виконавчої влади необхідно було переглянути конституційні норми щодо способу формування уряду, повноважень Президента у виконавчій владі.

Зокрема, перегляду потребували п. 12 ст. 85 Конституції України, а також п. 10 ч. 1 ст. 106 і ч. 4 ст. 114, де йшлося про те, що міністри оборони та закордонних справ призначаються Верховною Радою за поданням Президента України, решта ж урядовців призначається парламентом за пропозицією Прем'єр-міністра.

Така схема формування Кабінету Міністрів призводила до протистояння і всередині уряду, і між парламентом та цими міністрами. Потрібно було запровадити схему формування Кабінету Міністрів як єдиної команди.

Слід відзначити, що згідно з рішенням Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року, яким було визнано неконституційним Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року, фактично була відновлена владна модель в українській державі зразка Конституції України 1996 року в її первинній редакції.

Тож стрижнем владного механізму знову став Президент, повернувши право формування Кабінету Міністрів України за майже символічної участі парламенту у цьому процесі, а також володіючи потужними засобами впливу на всі гілки влади.

При цьому наголошено, що вказаним рішенням орган конституційної юстиції в Україні перевищив свої повноваження, оскільки Закон України

«Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року, набувши чинності з 1 січня 2006 року, став «тілом Конституції». Внесення ж змін до Основного Закону держави – прерогатива Верховної Ради України (згідно з розділом XIII Конституції) і аж ніяк не Конституційного Суду.

В подальшому це призвело до надмірної концентрації державної влади в Україні Президентом та його найближчим оточенням, що стало однією з головних причин революційних подій листопада 2013-го – лютого 2014 року («Революція гідності»).

Вказано, що до юридичних засобів конституційної трансформації цього періоду слід зарахувати насамперед Закон України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 року та Постанову Верховної Ради України «Про текст Конституції України в редакції 28 червня 1996 року, із змінами і доповненнями, внесеними законами України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV, від 1 лютого 2011 року № 2952- VI, від 19 вересня 2013 року № 586-VII» [9].

Відтак Закон України від 21 лютого 2014 року № 742-VII відновив положення Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV, які стосувалися перерозподілу повноважень між парламентом, Президентом та урядом, що спричинило зміну форми державного правління в нашій країні – з президентсько-парламентської на парламентсько-президентську республіку.

Висновки до розділу 3

У демократичній, правовій державі, якою на конституційному рівні проголошено Україну, організація й діяльність органів державної влади базується на загальновизнаних демократичних принципах, до яких, зокрема, належить і принцип поділу державної влади. Цей визначальний принцип, який закріплено ст. 6 Конституції України, покликаний виокремити державно-владні функції з прийняття законів, виконання законів, контролю

за їх виконанням та розв’язання правових спорів, чим унеможливити узурпацію влади одним органом та зловживання нею.

Не дивлячись на те, що в конституційно-правовій науці єдність державної влади завжди визнавалася як аксіома, проте її практична реалізація сьогодні далека від ідеалу.

Саме питання організації та здійснення публічної влади ставало передумовою соціальних громадських повстань в Україні у 2004 та 2014 рр. Актуальним питанням залишається чітке впорядкування взаємовідносин між органами законодавчої, виконавчої, судової, президентської та контрольно-наглядовою влади.

ВИСНОВКИ

Витоки ідеї поділу влади вбачаються у політичній філософії Платона, Аристотеля, Епікура, Полібія, Цицерона тощо, але становлення сучасної теорії поділу влади пов’язане з виникненням політико-правових теорій у XVII ст. в Англії. Сучасне розуміння принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову пов’язують з ідеями французького мислителя Ш.Л. Монтеск’є (1689–1755). На його думку, всі три гілки влади мають бути відділені одна від одної, що забезпечить збереження свободи.

У XVII – XVIII ст. в основу ідеї розподілу влади було покладено завдання обмежити абсолютну королівську владу та захистити суспільство від свавілля монарха. Основними вимогами поділу влади стали відокремленість і незалежність розмежованих за функціональною ознакою окремих видів державних органів, чітке визначення їх спеціальних повноважень і правових форм діяльності, їх взаємовплив, взаємоурівноваження, взаємостримування і взаємоконтроль. Ці вимоги повною мірою відповідають реальним потребам сьогодення.

XX ст. стало періодом появи наукових праць, які дещо по-іншому описували систему поділу державної влади. Основними вимогами поділу влади є відокремленість і незалежність розмежованих за функціональною ознакою окремих видів державних органів один від одного, чітке визначення їхніх спеціальних повноважень і правових форм діяльності, їх взаємовплив, взаємоврівноваження, взаємостримування і взаємоконтроль. На сучасному етапі держава, яка не забезпечує принципу розподілу влади, не може вважатися демократичною, оскільки відсутність монополії будь-якого державного органу на владу є необхідною умовою існування демократії, і саме тому демократія не повинна допускати змішування гілок влади. У межах держави, яка не забезпечує принципу розподілу влади, громадяни стають справжніми заручниками влади.

Слід зазначити що принцип поділу влади доповнюється *системою «стримувань і противаг»,* що слугує засобом забезпечення принципу поділу влади. Головне завдання і призначення цієї системи – забезпечення політичної стабільності та безперервність функціонування державної влади. Узгодження дій всіх гілок влади, недопущення кризи діяльності державного механізму.

Під системою стримувань і противаг розуміється сукупність законодавчо закріплених повноважень, засобів, форм, методів і процедур призначених для забезпечення реалізації принципу розподілу влади, недопущення домінування будь-якої гілки влади та досягнення динамічної стабільності між ними.

Влада в демократичній державі є формою вираження волі та інтересів народу, а поділ влади є специфічною конструкцією, яка забезпечує збереження єдності державної влади. Це покажчик розвитку права і держави, необхідна передумова панування режиму законності.

Єдність державної влади визначається тим, що вона:

– по-перше, має єдине соціальне джерело (пануючий клас еліти та ввесь народ);

– по-друге, правильно організована державна влада задля виконання свого функціонального призначення завжди має єдині цілі, завдання та напрями діяльності, які визначаються тими цілями та завданнями, що стоять перед державою загалом та її населенням зокрема;

– по-третє, досягнення цих цілей і реалізація завдань потребує узгодженості та координації дій із боку всіх органів, державно-владних структур, посадових осіб, що встановлюють і підтримують організаційну, правову та функціональну єдність побудови і діяльності державного апарату.

Слід зауважити, що принцип поділу влади є не тільки теоретичною концепцією, а й знайшов своє відображення в практичній політико-правовій діяльності в різних країнах.

Зокрема, принцип поділу влади був уперше закріплений у Конституції США 1787 р., потім у Декларації прав людини і громадянина 1789 р. у Франції, потім у Конституції Франції 1791 р.

Модель поділу влади в США передбачала послідовну реалізацію таких ідей.

1. Для заснування й гарантування політичної свободи державна влада має поділятися на гілки – законодавчу, виконавчу й судову.

2. Кожна гілка влади має здійснювати тільки власні, притаманні їй функції та не втручатися у сферу діяльності іншої.

3. Сумісництво в органах різних гілок влади для державних службовців забороняється.

4. Кожна з гілок державної влади має врівноважувати і стримувати діяльність інших гілок, а жоден індивід чи група осіб не може одночасно контролювати державний апарат у цілому.

5. Делегування державних повноважень від однієї гілки влади до іншої категорично забороняється.

Концепція розподілу влади втілена в конституціях більшості країн світу, зокрема України. Історія, культура та правові традиції держав значно різняться між собою, призвели до формування різних моделей конституційного устрою, які в багатьох випадках постійно розвиваються. Глобалізація й збільшення впливу міжнародних і європейських організацій вимагають зміни конституційного устрою окремих держав.

Сучасні конституції можна розподілити на дві основні групи: ті, в який принцип поділу влади зафіксовано безпосередньо; ті, в яких принцип поділу влади передбачається імпліцитно (на кшталт того, як це представлено у Конституції США). До першої групи відносяться Азербайджан, Албанія, Білорусь, Вірменія, Болгарія, Грузія, Казахстан, Молдова, Росія, Польща. До другої групи відносяться США, Австрія.

Утвердження в Україні демократичних цінностей, принципів верховенства права та законності стало результатом послідовної

державотворчої політики і, як наслідок, позначилося на формуванні основних інститутів державної влади.

Розкрито етапи процесу створення Конституції незалежної України, що тривав понад 5 років в тому числі з причин пошуку оптимальної моделі функціонування державної влади.

Наголошено на важливості для держави факту прийняття 28 червня 1996 року Конституції, яка остаточно утвердилася у світі як суверенна, повноцінна держава, було визначено основні засади її економічної і політичної основи, сукупність суспільних цінностей. Водночас змодельований за змістом Конституції 1996 року поділ влади був «недосконалим»: у системі стримувань і противаг на фоні сильних позицій Верховної Ради України, а особливо Президента України, слабкими були позиції Кабінету Міністрів України, який перебував у стані подвійного підпорядкування – Президентові України та Прем'єр-міністру України. Охарактеризовано зміни до Конституції від 8 грудня 2004 р., якими передбачено запровадження парламентсько-президентської форми правління.

Вказано на безпідставність позиції Конституційного Суду України у зв'язку з визнанням неконституційним Закону «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року, що набув чинності з 1 січня 2006 року і став «тілом Конституції», оскільки внесення змін до Основного Закону держави – прерогатива Верховної Ради України (згідно з розділом XIII Конституції). В подальшому це призвело до узурпації Президентом та 19 його найближчим оточенням державної влади в Україні, що стало однією з головних причин суспільно-політичної кризи листопада 2013-го – лютого 2014 року.

Результатом революційних подій листопада 2013-го – лютого 2014 року стало прийняття Закону України від 21 лютого 2014 року, який відновив положення Закону «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року, що спричинило зміну форми державного правління в нашій країні

– з президентсько-парламентської на парламентсько-президентську республіку.

Проте, для забезпечення ефективного поділу влади в Україні потрібно змінювати не лише юридичні норми і механізми, а й практику політичної взаємодії, зокрема між державою та інститутами громадянського суспільства. Тож вирішення проблеми оптимізації поділу влади – це не тільки зміна правил гри на законодавчому полі, а й зміна політикоправової культури, правосвідомості, формування конституційної традиції. Найефективнішим є той політичний устрій і та форма правління, які характеризуються зрілими партіями, відповідальними інститутами влади та розвинутим громадянським суспільством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко І. Взаємодія гілок влади як чинник розвитку форми правління в сучасній Україні. *Політичний менеджмент.* 2011. № 1. С. 8−16.
2. Аристотель. Политика. Сочинения в 4-х томах. Т. 4. Москва : «Мысль», 1983. 580 с.
3. Бабенко К. Конституційно-правовий вимір реалізації принципу поділу державної влади URL: http://kaas.gov.ua/
4. Бульба О. Деякі аспекти реалізації принципу поділу влади в державах Центральної та Східної Європи *Право України.* 2008. № 4. С. 151–156.
5. Гегель Г. В. Ф. Философия права / Г. В. Ф. Гегель; пер.с нем. М.И. Левина. М. : Мысль. 1990. 527 с.
6. Демиденко Г.Г. История учений о праве и государстве: Курс лекций. Харьков: Факт, 2001. 384 с.
7. Забарський В.В. Принцип поділу влади в українському державотворенні. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2014. № 2. С. 29−34.
8. Забокрицький І. І. Поділ влади як елемент сучасного конституціоналізму: український та зарубіжний досвід у контексті моделей організації влади URL: http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4965/vnulpurn2016837211.pdf
9. Закон України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» № 742-VII від 21 лютого 2014 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-18#Text
10. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2222-15#Text

11. Каневский А. С. Принцип разделения властей и механизм «сдержек и противовесов» в государственном строе США *Вестн. Севастопольского гос. техн. ун-та. Философия и политология*. Севастополь: Изд-во СевГТУ. 1998. Вып. № 13. С. 81.

12. Козинець О., Пророченко В. Становлення та розвиток теорії поділу влади в історії світової політико-правової думки *Підприємництво, господарство і право* 2020. №1. С. 165-169. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/1/31.pdf

13. Козинець, О.Г. Історичний аспект розвитку теорії розподілу влади / О.Г. Козинець, А.М. Толкач. Ukraine – EU. Modern Technology, Business and Law : collection of international scientific papers : in 2 parts. Part 2. Current Issues of Legal Science and Practice. Management and Public Administration. Innovations in Education. Environmental Protection. Engineering and Technologies. Chernihiv : CNUT, 2017. P. 22−25.

14. Коломієць Ю. М. Інститут глави держави в системі вищих органів влади й управління зарубіжних країн. Х. : Основа. 1998. 246 с.

15. Конституційне право України: Підруч. для студ. вищ. юрид. закладів і фак. / [Тацій В. Я., Погорілко В.Ф., Тодика Ю. М., Бурчак Ф. Г., Грошевой Ю. М.]; ред. В. Я.Тацій - К. : Український центр правничих студій, 1999. - 376 с.

16. Конституційний Договір між Верховною Радою України та Президентом України «Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України» від 8 червня 1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1%D0%BA/95-%D0%B2%D1%80#Text

17. Конституція незалежної України / За ред. В.Ф. Погорілка, Ю.С. Шемшученка, В.О. Євдокимова. Київ : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2000. 428 с.

18. Конституція України, прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. (із змінами) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

19. Костицький В. В. Розподіл влади у правовій державі та соціально-нормативне закріплення ідеї свободи і демократії. *Соціологія права*. 2011. №2. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/ bitstream/handle/123456789/39589/01-Kostickiy.pdf?sequence=1

20. Кравцив О. Р. Конституционная модель разделения власти по Конституции Украины 1996 года. Legea si viata. 2014. № 4/3(268). С. 14–19.

21. Кравців О. Р. Ідея поділу влади в українській політико-правовій думці XIX – поч. XXI ст. Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд.юр. наук 12.00.01 – теорія та історія держави і права. Л. 2018. 27 с.

22. Кравців О. Р. Формування інституту розподілу влади в Україні у ході конституційного процесу (1990–1996 рр.). Вісник Запорізького юридичного інституту. 2004. № 3 (28). С. 37–44.

23. Кравцова З. С. Конституційна модернізація державної влади в Україні *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Харків, 30 листоп. 2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Консультат. місія Європейського Союзу. Харків, 2018. С.59-61. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3797/Suchasni%20problemy%20pravovoho%20ekonomichnoho%20ta%20sotsialnoho%20rozvytku%20derzhavy_konferentsiia_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y

24. Крусян А. Конституція України й новітні політико-правові перетворення. Юридичний вісник. 2016. № 3. С. 21–25

25. Ладиченко В.В. Системна єдність державної влади - гарантія конституційної стабільності. *Юридичний вісник.* 2011. №2(19). С.62-66.

26. Левенець Є. Теорія розподілу державної влади: сутність, концепції та перспективи URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/levenets_teoria.pdf

27. Любенна Т. К. Декларація прав людини і громадянина 1789 р. як ідеологічна підвалина утвердження демократичного правового режиму у Франції URL: http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3643/1/Ljubenna.pdf

28. Маклаков В. В. Конституционное право зарубежных стран : [учебник для вузов] 2-е издание перераб. и доп. М. : Проспект, 2008. 621 с.

29. Малишкіна Н. О. Принцип поділу державної влади та система стримувань і противаг: генезис і запровадження в Україні. *Теорія і практика правознавства.* 2018. Вип. 1 (13). DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2018_1_6

30. Марущак Н.В., Пророченко В. Поділ влади як принцип організації та діяльності державних органів *Юридичний науковий електронний журнал.* 2019. №2. С.31-33. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2019/8.pdf

31. Монтескье Ш.-Л. О духе законов: избранные произведения. Москва : Госполитиздат, 1955. 672 с.

32. Москальчук Ю.Г. Система стримувань і противаг як ефективний засіб досягнення взаємодії у роботі органів законодавчої, виконавчої та судової влади в Україні *Публічне управління і адміністрування в Україні* 2020. Вип. 16. С.9-23.

33. Нижник Н.Р., Кармаліта М.В. Розподіл влади як основа сучасного парламентаризму. *Вісник Центральної виборчої комісії.* 2016. № 1. С. 32−35.

34. Осадчук К.О. Державна влада та її поділ: до перспектив виділення нетипових гілок влади *Науковий вісник Ужгородського національного університету* Серія право. 2014.Вип. 29. Том 1. С. 96-100.

35. Пехник А. В. Розподіл влади: сучасний погляд *Актуальні проблеми політики.* 2017. Вип. 60. С.37-49.

36. Пехник А. В., Козьміних А. В. Світова практика застосування концепції розподілу влад *Актуальні проблеми політики.* 2013. Вип. 48. С.174-186.

37. Платон. Государство. Собрание сочинений : в 4-х т. Москва : Мысль, 1994. Т. 3. С. 79-420.

38. Погорілко В. Ф. Конституційне право України : [підруч.] / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко ; за заг. ред. В. Л. Федоренка. [4-е вид., перероб. і доопр.]. К. : Ліра-К, 2012. 576 с.

39. Полибий. Всеобщая история : в 40 кн. / А. Я. Тыжов (отв. ред.). Т. 2. СПб.: Наука, 1994. 422 с.

40. Процюк І. В. Поділ державної влади в умовах різних форм державного правління: монографія / І. В. Процюк. Х.:Право, 2012. 584 с.

41. Процюк І. Поділ влади — фундаментальний принцип демократичної правової державності *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2005. Вип. 9. С. 15-24.

42. Процюк І.В. Поділ державної влади: сутність і зміст *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного унівреситету. Сер.: Юриспруденція.* 2015. №15. Том.1 . С.8-12.

43. Процюк І.В. Поділ та єдність державної влади. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2007. Вип. 14. С. 70−76.

44. Процюк І.В. Поділ та єдність державної влади. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. Харків : Право, 2007. Вип. 14. С. 70-76.

45. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підруч. К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. С. 87.

46. Скрипнюк В. М. Розвиток системи державної влади в Україні : конституційно-правові аспекти : [монографія]. К. : Логос, 2010. 504 с.

47. Скрипнюк В. М. Теоретичні та практичні проблеми забезпечення народного суверенітету на сучасному етапі державотворення / В.М. Скрипнюк *Наукові праці МАУП.* 2013. Вип. 4 (39). С. 9 – 14.

48. Скрипнюк С. Сучасна конституційно-правова доктрина. *Право України.* 2013. № 12. С. 16−32.

49. Сравнительное конституционное право - М.: Манускрипт, 1996. - 729с.;

50. Сурнін В. О. Принцип розподілу гілок влади як основа для створення дієвої системи стримувань і противаг. *Теорія та практика державного управління.* 2014. Вип. 2 (45). DOI: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2014-2/doc/1/11.pdf

51. Теорія держави і права : Навчальний посібник / В.М. Суботін, О.В. Філонов, Л.М. Князькова, І.Я. Тодоров. Київ : Знання. 2005. 327 с.

52. Толкач А. Еволюція теорії розподілу влади в історії світової політикоправової думки *Форум права.* 2014. №2. С. 432-437.

53. Федералист. Политические эссе А. Гамильтона, Дж. Мэдисона и Дж. Джея / под общ. ред. и с предисл. Н. Н. Яковлева; коммент. О. Л. Степановой. Москва: Прогресс–Литера, 1994. 568 с.

54. Федорів У. Американські концепції парламентаризму. Вісник Прикарпатського університету. Серія «Політологія». 2015. Вип. 9. С. 94-102.

55. Хоменко О. В. Принцип поділу державної влади в юридичній науці та практиці США *Форум права*. 2014. № 3. С. 405–411. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2014_3_68

56. Чепульченко Т.О., Чаленко Х.М. Загальна характеристика системи стримувань і противаг і її значення для ефективної реалізації поділу державної влади в Україні та державах світу *Правові новели*. 2020. №10. С. 39-44.

57. Чиркин В. Е. Основы государственной власти: Учеб.пособие. / В.Е. Чиркин - М.: Юристъ, 1996. - 110 с.

58. Чиркин В.Е. Государствоведение : Учебник. Москва : Юристъ, 1999. 400 с.